

הצטרפות לזימון בשלא אכל פת

ב. שניים שאכלו לחם

הראשונים נחלקו האם גם לזימון בשלשה, מצטרף מי שלא אכל פת:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ה הלכה ח:

במה דברים אמורים? בעשרה, אבל בשלשה צריך שיאכלו כל אחד ואחד מהן כזית **פת**, ואחר כך מזמנין.

בדומה לכך כתב הר"ף:

ר"ף מסכת ברכות דף לה עמוד ב:

ואפילו שבעה שאכלו דגן ושלשה אכלו ירק – מצטרפין... וקאמרי רבנן (ואמרו הגאונים), דוקא אצטרופי לבי עשרה (דווקא להצטרף לזימון בעשרה), אבל לבי תלתא (להצטרף לזימון בשלושה), אינו מצטרף עד שיאכל כזית **דגן**.

ספר הפלפול הביא את דברי הר"ף וכתב:

כלבו סימן כה:

וכתב הר"ף ז"ל... **ואפשר לומר שאם אכל תבשיל של דייסא, או שאר מעשה קדרה יהיה נחשב כזית דגן**, אך הרמב"ם ז"ל כתב בפירוש שיהיו שלשתן אוכלי פת.

מדברי הראשונים הנ"ל עולה שישנה הבחנה בין הצטרפות לזימון בשלושה לבין הצטרפות לזימון בעשרה. בטעם הדבר, כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן קצז ס"ק יז:

(במקרה של עשרה, **העשירי מצטרף גם באכילת ירק, כיון**) דבלאו ידידה **(שגם בלעדיו) יש חיוב זימון** מן האוכלים פת, ולא בעינן ליה (ולא צריכים אותו) אלא להזכרת השם.

לעומת זאת כתב הרא"ש:

רא"ש מסכת ברכות פרק ז סימן כא:

אמר רב יהודה בר שילת משמיה דרב: תשעה שאכלו דגן ואכל אחד ירק – מצטרפים... **והוא הדין שנים דגן ואחד ירק**, אבל איפכא לא (אבל ההיפך לא). ירושלמי: תנא (שנינו בברייתא:) שנים פת ואחד ירק מצטרפין, מתניתא כרבן שמעון בן גמליאל...

❖ **מה סובר הרא"ש? ומהי ראייתו מהירושלמי?**

בעקבות מחלוקת זו, הביא ההגהות המיימוניות הביא את הנהגתו של רבו – המהר"ם מרוטנבורג:

הקדמה

שלושה אנשים או יותר, שאכלו יחד חייבים לזמן קודם שיברכו ברכת המזון. על ידי הזימון נעשית ברכתם משותפת, ובכך מתקיים 'בְּרִבְעָם הַדֶּרֶת מִלֵּךְ'. חז"ל אף הסמיכו את מצוות הזימון על הפסוק: 'גִּדְּלוּ לָהּ אֶתִּי וְנִרְמְמָה שְׁמוֹ יִחְדּוּ'.

שאלה: מספר חיילים התיישבו לאכול יחד ארוחת צהריים, חלקם אכלו לחמניות וחלקם אכלו בורקסים ופירות, האם כולם מצטרפים לזימון? האם יש הבדל בין זימון בשלושה או בעשרה?

א. תשעה שאכלו לחם

בגמרא מבואר, שעשרה שאכלו יחד, מצטרפים לזימון בשם (אומרים 'נברך אלקינו'), גם אם לא אכלו כולם פת:

תלמוד בבלי ברכות דף מח עמוד א:

אמר רב יהודה בריה (בנו של) דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב (משמו של רב): **תשעה אכלו דגן (לחם), ואחד אכל ירק – מצטרפין**. אמר רבי זירא: בעאי מיניה (שאלתי) מרב יהודה: **שמונה** (בלבד שאכלו לחם) מהו? **שבעה** מהו? אמר ליה (אמר לו): לא שניא **(ומצטרפים לזימון)**. ששה ודאי לא מיבעיא לי (לא שאלתי על שישה, כי וודאי שלא מצטרפים)... רובא דמינכר בעינן (צריך רוב ניכר של אלו שאכלו לחם, בכדי להצטרף לזימון בעשרה).

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קצז סעיף ב:

תשעה שאכלו דגן ואחד אכל **כזית ירק** – מצטרפין להזכיר שם ('נברך אלקינו')... ואפילו... לא שתה עמהם אלא (רק) **כוס אחד שיש בו רביעית** מכל משקה חוץ מן המים – מצטרף עמהם... **ואפילו שבעה אכלו דגן ושלושה ירק – מצטרפין**. אבל ששה לא, דרובא דמינכר בעינן (שכן צריך רוב הניכר).

המשנה ברורה מבאר מדוע יש למצטרפים לאכול כזית לפחות בכדי להצטרף לזימון, ומביא שני טעמים:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל:

ח. כזית ירק – טעמו, **דכיון שאומר (בנוסח הזימון) 'שאכלנו'** ואין אכילה פחותה מכזית. או משום דבעינן (שצריך) שיתחייב על כל פנים בשום ברכה (בברכה כלשהי), **ובפחות מכזית אין חיוב בשום ברכה אחר אכילתו**.

❖ **באר את שני הטעמים המובאים במשנה ברורה.**

אותו). וכן כתב החיד"א... דלכתחלה יש ליתן כזית פת הבאה בכסנין כדי לצרפו.

❖ האם לדברי כף החיים מותר לתת לכתחילה פרי לאדם שלישי? ומה הדין בבורקס?

הגר"ע יוסף נקט אף הוא כדעת המשנה ברורה:

שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן יג ד"ה לפי זה:

יש לומר שמרן השלחן ערוך שכתב שלא יתנו לו לאכול אלא כזית פת - זהו לפי מה שהיו נוהגים שאחד מברך והשאר שומעים ויוצאים ידי חובה, ונמצא שיש בזה קולא לזה שיוצא ידי חובתו בשמיעה - שאם באמת לא נתחייבו בזימון, הרי היה חייב השני לברך ברכת המזון בעצמו, ולא לצאת בשמיעה בלבד. מה שאין כן בזמן הזה שפשט המנהג כדברי הפוסקים הנזכרים לעיל, שכל אחד מברך לעצמו ברכת המזון אף על פי שזימנו - אין כאן חשש כלל, ולכן נהגו רבותיו של הכנסת הגדולה להקל בדבר, ואין זה נגד דעת מרן, כיון שבזימון עצמו אין חשש להזכרת שם שמים לבטלה.

❖ הסבר את הסברא המבוארת בדבריו של הגר"ע יוסף.

ד. הלכה למעשה

א. לזימון בעשרה ניתן לצרף עד שלושה אנשים שאכלו כזית ירק או שתו רביעית משקה (מלבד מים).
ב. לזימון בשלושה, מנהג חלק מהספרדים שאין לצרף לכתחילה אלא מי שאכל פת, ויש אומרים שאף פת הבאה בכיסנין, אך אם כבר אכל איתם מזמנים עימו. ומכל מקום מנהג האשכנזים ורבים מהספרדים לצרף לכתחילה גם את מי שאכל כזית ירק וכדומה, אם אינו מעוניין לאכול לחם.
ג. המזמן צריך להיות אחד מאלה שאכלו לחם.
ד. אדם שלא אכל ולא שתה, וכן מי שבירך אחר אכילתו, ושמע את המזמן אומר: "נברך שאכלנו משלך" - עונה אחריו: "ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד". ואם שמע זימון בעשרה, אומר: "ברוך אלוקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד".

הגהות מיימוניות הלכות ברכות פרק ה הלכה ח:

שוב מצאתי כתוב משמו (של המהר"ם מרוטנבורג), שהיה נזהר כשהיה אוכל הוא ואחר עמו, שלא היה נותן לאדם הבא אליהם לשתות, אם לא שהיה יכול להזקיקו (לשדל אותו) ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן, או שהיה מוצא אחר שהיה אוכל עמהם כזית דגן, לאפוקי בפשיה מפלוגתא (בכדי להוציא את עצמו ממחלוקת הפוסקים). ואם אירע שנתן לאדם לשתות ולא רצה לאכול עמו כזית דגן, וגם לא מצא אחר, אז היה סומך על דברי התוספות (שסברו שמצטרף גם אם רק שתה יין וכדומה), והוא (והיה) מזמן על השותה.

❖ כיצד נהג המהר"ם מרוטנבורג?

ג. פסיקת ההלכה

השולחן ערוך הביא את כל הדעות שהזכרנו לעיל:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קצז סעיף ג:

לשלושה (-לזימון בשלושה, השלישי) אינו מצטרף עד שיאכל כזית פת. ויש אומרים דבכזית דגן מהני (מועיל בכדי להצטרף) אפילו אינו פת. ויש אומרים דבירק ובכלל מאלו מהני (מועיל בכדי להצטרף). הלכך, שנים שאכלו ובא שלישי - אם יכולים להזקיקו (לשדלו) שיאכל כזית פת, מוטב, ואם אינו רוצה, לא יתנו לו לשתות ולא מאכל אחר. ואם אירע שנתנו לו לשתות או מאכל אחר - יזמנו עימו, אף על פי שאינו רוצה לאכול פת.

❖ כיצד הכריע השולחן ערוך למעשה?

אמנם, במשנה ברורה כתב על פי דברי כמה אחרונים:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל:

כב. ועכשיו נוהגים שאם לא רצה (השלישי) לאכול פת - נותנים לו לכתחילה לשתות או לאכול איזה דבר, וכדעה האחרונה.

שיטה ממוצעת הובאה בכף החיים:

כף החיים אורח חיים סימן קצז ס"ק כא:

דלכתחלה לא יתנו לו לשתות, רק לתת לו כזית דגן לכתחלה, (ו)אף על פי שאינו פת, שפיר דמי (ומצטרפים

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: טור' ר' יהודה בן חיים
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

